

Адам Коцко у фалеристичній пам'ятці початку ХХ століття

Степан Пахолко
(Львів)

Під час дослідження української фалеристичної спадщини періоду національно визвольної боротьби українського народу авторіві вдалося виявити унікальну відзнаку, пов'язану з вбивством 1 липня 1910 р. у стінах Львівського університету українського студента Адама Коцка.

На початку ХХ ст. Львівський університет став ареною запеклої боротьби українського студентства з австрійськими та польськими владними структурами, шовіністично налаштованими польськими студентами за право заснувати у місті український університет. Уряд виявився глухий до цих вимог, що поступово призвело до різкого загострення політичної ситуації у Галичині.

Трагічна, сповнена самопожертви боротьба українських патріотів породила ціле покоління борців, які свідомо йшли на політичні вбивства заради визволення свого народу.

Понад століття тому у травні 1908 р. по свій Європі прокотилася хвиля політичних маніфестацій на захист українського студента Львівського університету Мирослава Січинського, що здійснив політичне убивство австрійського намісника Галичини графа Андрія Потоцького

Адам Коцко (24.07.1884–01.07.1910) — учасник українських визвольних змагань, український громадський діяч та публіцист, палкий борець за відкриття у Львові національного університету, один з організаторів у селах Галичини просвітянських читалень та бібліотек, непохитний патріот духовного відродження українського народу.

за його антиукраїнську політику в галузі освіти та фальсифікацію виборів

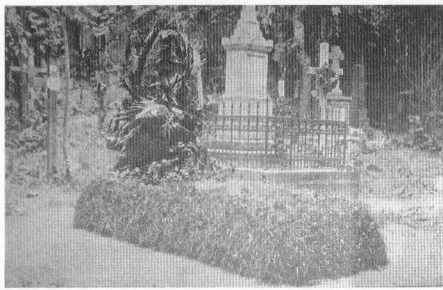
Найдраматичнішою подією у боротьбі за український університет стало віче українського студентства 01.07.1910 р. Польські студенти збудували в приміщенні університету барикади, щоб перешкодити українцям вийти з будинку назовні й розпочати запланований похід вулицями Львова. Під час сутичок був смертельно поранений пострілом в обличчя, український студент Адам Коцко (рис. 1).

Народився А. Коцко в с. Шоломинь (тепер Пустомитівський р-н Львівської обл.). Через часті переїзди сім'ї Коцків та зміни місця проживання, Адам навчався в гімназіях Бережан та Бучача (тепер Тернопільська обл.), а в 1901 р. був записаний до четвертого класу Академічної гімназії у Львові. Батько Адама працював переписувачем документів у страховому товаристві «Дністер», мати, Соломія походила з польської родини. Під час навчання в Академічній гімназії був учасником драматичного гуртка, брав участь у постановці «Антигони» Софокла, малював. Тривалий час картини Коцка історичної тематики прикрашали інтер'єр

2

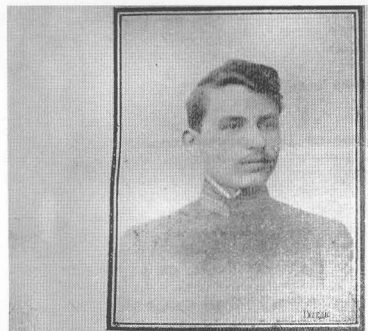

4

Академічної гімназії, а знавці живопису пророкували йому кар'єру художника. (рис. 2, 3, з автографом А. Коцка).

Смерть Адама Коцка сколихнула не тільки Галичину, а й усю Україну. Скрізь відбувалися віча протесту проти антиукраїнської політики Відня. Українські послы Кость Левицький, Теофіл Окуневський, Юліан Романчук внесли інтерпеляцію (спеціальний запит депутата парламенту уряду або міністру, відповідь на який може бути підданий обговоренню в парламенті, прим. автора) до австрійського уряду, але той не взяв її до уваги.

Похорон Адама Коцка, що відбувся 3 липня 1910 р. на Личаківському цвинтарі перетворився у всенародну маніфестацію проти гноблення українського народу, за його права. На нього звідусіль з'їхалися українські політики та громадські діячі. Зокрема греко-католицький священник о. Михайло Світецький, наголошуючи на причині смерті А. Коцка сказав:

Адам Коцко як студ. VIII. кл. тімн.

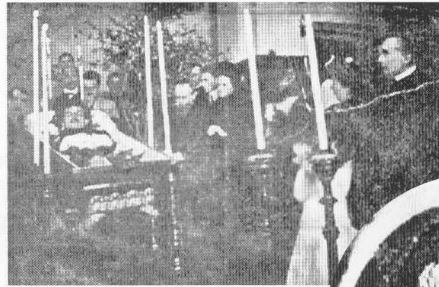

5

«Не могилу зібралися ми закривати, а відкривати український університет!» (рис. 4, 5).

З промовами над могилою виступили К. Левицький, М. Грушевський, К. Трильовський, О. Назарук, Л. Цегельський. (рис. 6) [2].

Для вшанування пам'яті Адама Коцка українська громадськість Галичини та українська діаспора США та Канади протягом короткого часу зібрала народні

6

пожертвування на побудову пам'ятника на могилі героя.

З цього приводу було випущено пам'ятну відзнаку з написом: «Адам Коцко» (рис. 7).

Ймовірно, що у зв'язку з бажанням як найшвидше зібрати кошти на пам'ятник, відзнака була виготовлена методом фотодруку на металі. Можна припустити, що відзнака набула найбільшого розповсюдження в діаспорі. В Україні вдалося виявити тільки один примірник відзнаки! Відзнаку не вдалося вчасно сфотографувати за відсутності належного фотоапарату (була зроблена тільки ксерокопія). На жаль, поки що відзнака недоступна до фотографування.

У 1912 р. на його могилі спорудили пам'ятник — бронзову статую скорботної дівчини відомого німецького скульптора Гейлінга з міста Гейлінгена. Відкриття пам'ятника було приурочено до другої річниці від дня трагічної загибелі Адама Коцка.

Подальша доля пам'ятника вражає святотатством і вандалізмом, який вчинили невідомі мародери. У 1953 р. з могили Адама Коцка зникла бронзова скульптура.

Зважаючи на політичну ситуацію початку 60-х років минулого століття та побоюючись репресій, громадськістю Львова питання вандалізму, мародерства та пошук пам'ятника офіційно не піднімалося.

І лише завдяки патріотичній та громадській ініціативі львівського інженера п. Георгія Винниченка та його досліджень у 1960-х роках була розшукана

скульптура скорботної матері з нагробного пам'ятника Адаму Коцко. Зібрані п. Винниченком матеріали змусили партійних функціонерів дати характерну для того часу бюрократичну відписку.

1 липня 1965 р. у компартійній газеті «Вільна Україна» була поміщена така інформація: «За дорученням виконкому Львівської міськради депутатів трудящих повідомляємо, що пропозиція групи читачів газети «Вільна Україна» про встановлення пам'ятника на могилі А. Коцка заслуговує на увагу.

Виконком Львівської міськради порушує зараз цю справу перед творчими спілками художників та архітекторів. Питання про фінансування будівництва пам'ятника буде вирішено після затвердження необхідної проектної документації».

Питанням пошуку пам'ятника, або побудови нового, було свідомо поствалено «на тормоз».

Та ініціативна група львів'ян (п. Г. Винниченко, п. Я. Запаско, п. Р. Мудрий)

звернулась у 1967 р. до міського голови м. Гайлінген п. Бауера

з проханням надати інформацію про виготовлення місцевою фірмою пам'ятників скорботної матері. В отриманій відповіді була така інформація: фірма «Вюртемберзька фабрика металовиробів» виготовила три пам'ятники скульптора Гейлінга з 1907 по 1939 р. Згідно списку фірми скульптура скорботної матері (№902) була виготовлена для м. Риги у двох примірниках у 1930 та 1931 р.

У листопаді 1968 р. правління Львівське товариство охорони пам'ятників та культури звернулось до прокурора Латвійської РСР із заявою: «Продолжительные и настойчивые поиски памятника привели нас на кладбища г. Риги, где были обнаружены три подобные скульптуры. Это надгробные фигуры скульптора Гейлинга, а именно:

1. Магометанское кладбище, — на могиле Самуила Кушлю. Дата его смерти 1928 г.

2. Большое Рижское кладбище, — на могиле Миколаяса Мезиньса. Дата его смерти 1930 г.

3. Первое лесное кладбище, — на могиле Лилии Мартинсон. Дата смерти 1949 г.

Возник вопрос: которая из трех фигур — с могилы А. Коцко?

7

Мы надеемся, что Прокуратура Республики окажет нам активное содействие в этом деле, и справедливость восторжествует: бронзовая скульптура снова будет украшать могилу Адама Коцко на Лычаковском кладбище г. Львова. В этом есть свой политический смысл.

Та більшовицькі функціонери у Ризі нічим не відрізнялись від львівських.

Ось їхня відписка-відмова: «Ваше заявление о похищении с Лычаковского кладбища надгробного памятника с могилы Адама Коцко и установлении этого памятника на кладбище г. Рига проверено.

Имеющиеся на рижских кладбищах три подобных скульптуры, о которых Вы указываете в заявлении, как показали проверки, были установлены в разное время до 1952 г. Данных, что одна из этих скульптур была похищена с могилы Адама Коцко, не добыто.

Для установления виновных в краже памятника Вам необходимо обратиться в местные органы внутренних дел или в прокуратуру г. Львова».

І тільки 20 років потому, на передодні розпаду СРСР, Львівська регіональна історико-просвітницька організація «Меморіал» звернулася у серпні 1989 р. до виконавчого виконкому Ризької міської Ради народних депутатів з таким зверненням:

«Правление Львовской организации «Мемориал» просит оказать помощь в розыске и возвращении надгробного памятника с могилы Адама Коцко,

10

активного борца против иностранной оккупации западноукраинских земель, погибшего от пули шовиниста. Искренне надеемся на Вашу помощь в возвращении скульптуры и ликвидации этим постыдного акта надругательства и вандализма над памятью нашего национального героя.

Вашу помощь расцениваем как знак солидарности с нами в деле перестройки общества в духе цивилизованности и гуманизма и создании реального правового государства»

У відповідь Інспекція з охорони пам'яток історії та культури м. Риги повідомила: « Інспекція по охороне пам'яток історії та культури г. Риги согласно акта возвращает надгробный памятник А. Коцко во Львов. Упомянутый памятник был похищен во Львове, привезен в Ригу и установлен на могиле гр. Л. Мартинсон, на что не были представлены никакие документы (рис. 9).

После осмотра медной литой фигуры специалистами-реставраторами обнаружены следы перестановки

и порчи памятника. Инспекцией также проверены документы, которые подтверждают принадлежность надгробного памятника А. Коцко львовскому Лычаковскому кладбищу».

1 липня 1990 р., у 80-ту річницю з дня трагічної смерті Адама Коцко, скульптура була вмонтована в постамент, на місце, де вона стояла з 1912 року (рис. 10) [3, 4].

На корпусі Львівського університету (вул. М. Грушевського, 4), в якому загинув Адам Коцко, встановлено меморіальну таблицю (скульптор М. Посікіра, арх. М. Федик) (рис. 11).

Одну з вулиць Львова назвали іменем Адама Коцка.

Список літератури

1. Пахолко С., Дмитрів М. Історія, закарбована в металі. — Львів, 2011. — С. 36.
2. Сухий О. Адам Коцко// Енциклопедія Львова. Т. 3. — Львів, 2010. — С. 568.
3. Лупій Г. Личаківський цвинтар. — Львів, «Каменярь», 1996. — С. 116–118.
4. Вовк Б. Пам'ятник повернуто на Личаківку//За вільну Україну. — 8 липня 1990.
5. Забочень М., Поліщук О., Яцюк В. На спомин рідного краю. Україна у старій листівці//Альбом-альманах. — Київ, «Криниця», 2000. — С. 214, №.466–470.

8

9

11